

Actieonderzoek als strategie voor personeelsbeleid in de basisschool

Casestudie naar het hoe en wat van actieonderzoek in de praktijk

Anouke Bakx, Martin Heffer & Chantal de Koster

UITGEZOCHT

ABSTRACT

This article states how research is implemented for professional development for primary school staff, and how this is imbedded within the human resource management policy. The systematic and methodological acting of the teachers leading to reflection is central in this. The aim was to gain insight into how action research can be used for teachers' professional development. This casestudy shows that teachers are able to conduct action research in their own context, in order to improve their teaching quality. Indeed, when specific supervision and research training would be provided, even better results might be expected.

Onderzoek door leraren

Onderzoek in lerarenopleidingen is een actueel onderwerp. Ook binnen scholen wordt steeds vaker gewerkt met onderzoeksresultaten bijvoorbeeld over 'wat werkt in de school'. In dit artikel wordt verslag gedaan van een casestudie waarin een basisschool met haar voltallige team gedurende één schooljaar onderzoek heeft gedaan ten behoeve van professionalisering. Deze casestudie is uitgevoerd door de kenniskring van het lectoraat Leren & Innoveren van de Fontyspabo's. De directie van de betrokken basisschool participeert in deze kenniskring en vormt de schakel tussen het schoolteam en het lectoraat.

Theorie

Traditioneel wetenschappelijk onderzoek is vaak zo generaliseerbaar dat het nogal

eens faalt als het gaat om praktijkrelevantie (Broekkamp & Hout-Wolters, 2006; Onderwijsraad, 2003). Onderzoek door leraren zelf, met toepasbare uitkomsten voor de (eigen) praktijk kan hierin een oplossing bieden. Een onderzoekende houding van leraren leidt tot (1) meer afstand tot de dagelijkse gang van zaken; (2) een brede probleemoriëntatie door informatieverzameling; en (3) minder intuïtief handelen. Leraren gaan echter niet vaak uit zichzelf met het hele team aan de slag met onderzoek. Indien een school de onderzoekende houding van haar team nadrukkelijk wil aanzetten, is hier gerichte actie voor nodig.

Bij actieonderzoek staat het verbeteren van het eigen handelen van de onderzoekende centraal (zie o.a. Altrichter, Feldman, Posch, & Somme, 2008). Actieonderzoek zorgt voor zorgvuldiger en systematischer plannen, uitvoeren, observeren en reflecteren dan men normaal gesproken in de dagelijkse praktijk zou doen (Ax, Ponte & Brouwer, 2008). Actieonderzoek

kan ingezet worden binnen de eigen context, de eigen tijd en op de manier waarop de individuele leraar deze in wil zetten. De leraar doet onderzoek in de sociale situatie waarin hij direct betrokken is, veelal participatief, waarin actie en reflectie worden samengebracht (zie ook Burton & Bartlett, 2005; Van Swet, 2010). Dit maakt het toegankelijker dan sommige andere manieren van professionele ontwikkeling, zoals tijdrovende trainingsprogramma's.

Een casestudie: actieonderzoek ingebed in het personeelsbeleid van de school

Jenaplan basisschool Rennevoirt in Berkel-Enschot heeft gedurende een jaar actieonderzoek ingezet als methodiek voor professionele ontwikkeling. Al een aantal jaren werken de leraren op deze school met Persoonlijke OntwikkelingsPlannen (POP's), gericht op het verbeteren van het eigen handelen. De resultaten van de ondernomen acties waren wisselend. De directie heeft besloten gedurende één jaar in te steken op actieonderzoek als professionaliseringsmethodiek vanwege:

- (1) een goede implementatie van de Wet BIO (professionalisering door actieonderzoek);
- (2) de verwachting dat het gewenste resultaten oplevert in het kader van professionalisering;
- (3) aansluiten bij de trend die zij waarnemen binnen de lerarenopleidingen.

De directie heeft actieonderzoek geïntroduceerd bij de leraren en dit begeleid. Het onderzoek is een thema binnen de 'gesprekscyclus', waarmee actieonderzoek als professionaliseringsmethodiek verankerd is binnen het personeelsbeleid van de school.

De gesprekscyclus

De gesprekscyclus omvat vier gesprekken per jaar tussen leraar en directie met als doel de professionele ontwikkeling van de leraar te evalueren en eventueel bij te sturen.

Bij aanvang van het schooljaar heeft het team met achttien leraren tijdens twee studiedagen uitleg gekregen over de Wet BIO, de gesprekscyclus, POP's en het bekwaamheidsdossier. Hierbij is de nadruk gelegd op het POP als middel om bewust te kijken naar het eigen functioneren en hierop te reflecteren. De leraren kregen aanwijzingen over het zo SMART (Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdgebonden) mogelijk formuleren van (onderzoeks)doelen. Tijdens deze studiedagen heeft elke leraar een POP gemaakt met onderzoeksvoornemens.

FIGUUR 1: Gesprekscyclus met onderzoek als vast gespreksonderwerp

De POP's zijn uitgewerkt aan de hand van een formulier met de volgende onderdelen:

- Doelstelling (ik ga werken aan...)
- Motivatie (dat ga ik doen omdat...)
- Resultaat (volgend jaar heb ik het volgende bereikt...)
- Aanpak/hulpmiddelen (ik ga dat op de volgende manier bereiken...)
- Evaluatie (ik evalueer mijn gestelde doelen tussentijds op de volgende wijze...)

De POP's kunnen beschouwd worden als een soort onderzoeksplan, vanwege het grote accent op onderzoek als ontwikkelingsstrategie. De stappen uit de onderzoekscyclus kunnen dan ook verbonden worden aan de onderdelen van het POP (zie Tabel 1).

TABEL 1: Verbinding onderzoekscyclus en POP-onderdelen

Onderzoekscyclus	POP-onderdelen
Fase 1 Vooronderzoek, signaleren vraagstuk	Motivatie
Fase 2 Onderzoeksvraag formuleren	Doelstelling
Fase 3/ Fase 4 Gegevens verzamelen Gegevens analyseren	Onderzoeksmethode
Fase 5 Gegevens synthetiseren en evalueren	Resultaat en Evaluatie
Fase 6 Rapportage en evaluatie/ reflectie	Reflectie

TABEL 2: Analysemodel POP-onderdelen

Onderzoekscyclus	Professionaliseringsvraagstuk (POP-onderdelen)
Fase 1 Vooronderzoek, signaleren vraagstuk	Motivatie Niveau: - vraagstelling is gebaseerd op persoonlijke vragen, persoonlijke verbetering, ontwikkeling etc. - vraagstelling is gericht op het leren van leerlingen in de groep - vraagstelling is gericht op schoolontwikkeling
Fase 2 Onderzoeksvraag formuleren	Doelstelling: onderzoekbaar/ geen onderzoek - Evaluatie - Actie - Kennis - Koppeling theorie en praktijk SMART/ niet SMART
Fase 3/ Fase 4 Gegevens verzamelen Gegevens analyseren	1. Onderzoeksmethode: - interview - observatie - vragenlijst - literatuuronderzoek/ bronnenonderzoek 2. Andere manier van dataverzameling: - gesprek met betrokkenen - collegiale consultatie methoden bekijken - informatie zoeken op internet - kinderen inschakelen - opdrachten uitvoeren - evalueren A. systematisch (volgens vastgelegde procedure) B. het 'hoe' ontbreekt
Fase 5 Gegevens synthetiseren en evalueren	Resultaat en Evaluatie: - op basis van analyse - hoe - wanneer
Fase 6 Rapportage en evaluatie/reflectie	Reflectie: wordt na afloop besproken

Onderzoek binnen de school

De achttien leraren hebben hun POP's bij de start van het schooljaar opgesteld, eenmaal aangescherpt (op basis van een terugkoppeling van analyse van het POP) en aan het einde van het jaar aangevuld met een reflectiegedeelte. De 'eerste versies' en de complete POP's zijn geanalyseerd om na te gaan: (1) wat zijn de onderzoeksonderwerpen en waar komt de interesse hiervoor vandaan; (2) hoe wordt het onderzoek aangepakt; (3) en wat levert het op. Tabel 2 toont het gehanteerde analysemodel.

Onderzoeksonderwerpen en interesse

De interesse voor het onderzoek komt bij alle leraren voort vanuit persoonlijke vragen die te maken hebben met hun eigen handelen in de praktijk. De meeste onderzoeksonderwerpen betreffen het leren van leerlingen in de groep, verbetering van eigen vaardigheden, zoals 'oudergesprekken voeren' of kennisontwikkeling zoals meer thuis raken in digitale leermiddelen.

TABEL 3: Methoden die leraren kiezen om hun onderzoeksdoelstelling te realiseren

<i>Methode van onderzoek</i>	<i>Aantal keer genoemd</i>
collegiale consultatie	9
observatie	5
gesprekken met betrokkenen	4
literatuuronderzoek	3
opdrachten uitvoeren	2
evalueren	2
methoden bekijken	2
internet	1
interview	1
internet search	1

Aanpak van het onderzoek

De doelstellingen zijn vaak nog niet SMART geformuleerd, wat het lastig maakt om de goede onderzoeksactiviteiten te kunnen plan-

nen en ondernemen. De gesprekken met de directeur in het kader van de gesprekscyclus hebben geleid tot een aanscherping van de doelstellingen. Vervolgens hebben de leraren gekozen hoe zij informatie gaan verzamelen. Veelal overleggen zij hierover met collegae. Vervolgens verkiezen de leraren observatie, gesprekken voeren en bronnenonderzoek (literatuur, internet en onderwijsmethodes) om hun onderzoek verder uit te voeren.

Wat levert het actieonderzoek op

Uit de reflectieverslagen wordt duidelijk dat de onderzoeken voor elke leraar iets hebben opgeleverd: meer samenwerkend leren binnen het team, communiceren in termen van doelstellingen en samen werken aan schoolontwikkeling. De communicatie onderling is directer geworden. Het actieonderzoek is door het team positief ontvangen en wordt inmiddels gecontinueerd. Er zijn nu ook BOP's ingevoerd: bouwontwikkelingsplannen op niveau van de onder-, midden- en bovenbouw. Hierin staat een (school)ontwikkelingsvraag centraal, zoals het optimaal kunnen inzetten van directe instructie. De bouwcoördinator zorgt ervoor dat het actieonderzoek een vast agendapunt is. Tot slot heeft het MT het meetbaar maken van de onderzoeksactiviteiten en -resultaten geconcretiseerd door klassenbezoeken in te voeren: leraren worden in staat gesteld zelf klassenbezoeken af te leggen of bezocht te worden.

Actieonderzoek kan een goede strategie zijn voor de professionalisering van leraren. Het blijkt dat de leraren van deze basis-school goed in staat zijn om actieonderzoek te gebruiken, maar dit is vaak nog een wat onbewust proces. Meer begeleiding in het doen van onderzoek kan ertoe leiden dat er andere resultaten worden bereikt, efficiënter, meer valide en betrouwbaar. Mogelijk leiden extra ondersteuning en gerichte instructie in het uitvoeren van actieonderzoek tot een bewustwordingsproces en kwaliteitsverhoging van het professionaliseren; vooral het 'smart formuleren' behoeft aandacht, vergelijkbaar

Onderzoek als professionaliseringsstrategie

"Het voeren van de gesprekken binnen dit kader levert veel op: de directie houdt voeling met waar de leraren mee bezig zijn, wat hen boeit. Het koppelen van actieonderzoek als professionaliseringsmethodiek aan competentie ontwikkeling sluit goed aan bij het onderhouden van een bekwaamheidsdossier door leraren en past bij de opleiding die de huidige leraren in opleiding volgen". Martin Heeffe, directeur basisschool Rennevoirt.

UITGEZOCHT

met het formuleren van een probleemstelling. Actieonderzoek sluit aan bij de inhoudelijke behoefte van de leraren, omdat het dichtbij hun praktijk staat. Het onderzoeken van een eigen 'verbeterpunt' werkt motiverend.

Naar de toekomst kijkend, kan er mogelijk op termijn gewerkt worden met onderzoeksgroepen van verschillende scholen, onder hetzelfde bestuur, waarbij de gezamenlijke studiedagen deels benut kunnen worden voor het uitwisselen van bevindingen. Ook de LIO's die door pabo-docenten begeleid worden, zouden kunnen participeren in deze onderzoeksgroepen.

Als basisscholen aan de slag willen met actieonderzoek als professionaliseringsmethodiek, dan is het belangrijk om daar voldoende tijd voor in te ruimen, anders is het een extra belasting. Het werkt ondersteunend als tussentijdse activiteiten zoals gesprekken met directie en de bouw in de jaarkalender staan. De continuïteit kan gewaarborgd worden door actieonderzoek op te nemen in het personeelsbeleid als vast onderdeel van de gesprekscyclus.

Literatuur

Altrichter, H., Feldman, A., Posch, P. & Somekh, B. (2008). *Teachers investigate their work: an introduction to action research across the professions*. Abingdon: Routledge.

Ax, J., Ponte, P. & Brouwer, N. (2008b). Action research in initial teacher education: an explorative study. *Educational Action Research*, 16 (1), 55-72.

Broekkamp, H. & Hout-Wolters, B.H.A.M. van (2006). *De kloof tussen onderzoek en onderwijspraktijk*. Amsterdam: Vossiuspers.

Burton, D. & Bartlett, S. (2005). *Practitioner research for teachers*. London: Paul Chapman Publishing.

Kemmis, S. & McTaggart, R. (1992). *The Action Research Planner*. Geelong, Victoria: Deakin University Press.

Onderwijsraad (2003). *Kennis van Onderwijs. Ontwikkeling en benutting. Advies*. Den Haag: Onderwijsraad.

Swet, J. van (2010). Actieonderzoek: opinie. *Nieuw Meesterschap*, jrg. 1, nr. 1, 40-43.

Over de auteurs

Dr. Anouke Bakx is als lector Leren & Innoveren verbonden aan de Fontyspabo's. Daarnaast werkt zij als senior onderzoeker aan de TU/e bij de Eindhoven School of Education.

Drs. Martin Heffer heeft elf jaar als leraar gewerkt. Vervolgens heeft hij zich als onderwijskundige gericht op begeleiding en management. Hij heeft als docent modules verzorgd voor Fontys OSO. Momenteel is hij directeur van basisschool Rennevoirt in Berkel-Enschot.

Drs. Chantal de Koster heeft jaren gewerkt als docente Engels aan de Fontys PABO Tilburg. Momenteel werkt zij als docente Engels aan de Fontys Lerarenopleidingen Tilburg.

Windesheim

**Stenden
hogeschool**

Innoveren binnen uw school?

Kies voor de Master of Learning & Innovation!

Na het afronden van de master:

- zet u duurzame innovatieprocessen in gang
- vervult u een voortrekkersrol bij het initiëren van onderwijsvernieuwingen

Laat u voorlichten!

Emmen	17 februari 2011	19.00 uur
Groningen	3 maart 2011	19.00 uur
Zwolle	13 april 2011	19.00 uur
Leeuwarden	14 april 2011	19.00 uur

Kijk voor de exacte locaties van de voorlichtingen op de website.

Meer informatie?
 Kijk op www.windesheim.nl/masters of www.stenden.com.
 Of e-mail naar info@windesheim.nl of masters@stenden.com.

**GEBRUIK UW
LERARENBEURS!**

